

Twee propagandaverslagen over het aktivisme in Heist-op-den-Berg

Winfried DOLDERER

Het aktivisme tijdens de eerste wereldoorlog is nog steeds een omstreden episode uit de Vlaamse Beweging. De geschiedenis ervan is nochtans vrij goed bekend. Over de ontwikkeling van de verschillende aktivistische groeperingen en hun programma's, de politiek van de Raad van Vlaanderen en de Duitse maatregelen in België staat in de werken van Willemsen (1958), Elias (1969), Wende (1970) en Wils (1974) alles te lezen wat het weten waard is. De klemtoon in deze publikaties ligt trouwens noodzakelijk op de gebeurtenissen in de stedelijke centra; zij beschrijven bovendien vooral de innerlijke ontwikkeling van de aktivistische beweging als geïsoleerd politiek verschijnsel binnen de Vlaamse maatschappij en haar betrekkingen met de Duitse bezetters. Over de gebeurtenissen op het platteland, over de verhouding van de aktivisten tot de bevolking en over de manier waarop zij poogden vat te krijgen op de openbare mening in Vlaanderen, kortom over het aktivisme aan de basis, zijn we minder goed ingelicht. Op dit terrein is ook het bronnenmateriaal tamelijk schaars.

De publikatie van de twee hieronder afgedrukte verslagen omtrent het aktivisme in de streek rond Heist-op-den-Berg in augustus en november 1917, heeft niet de pretentie onze leemte te vullen. Maar beide teksten werpen toch een licht op de verhoudingen in een landelijk gebied, die ook elders zo of gelijkaardig geweest kunnen zijn. Zij bevinden zich in het Zentrales Staatsarchiv (ZStA) te Potsdam/DDR onder de daar bewaarde nagelaten papieren van Konrad Beyerle¹ en zijn met de hand geschreven op vergeeld briefpapier. Het verslag van 24 augustus 1917, twee bladzijden van klein formaat, zit in een dossier met de titel „Politische Artikel und Denkschriften”, dat daarnaast nog verscheidene kranteknipfels en manuskripten evenals artikels en andere geschriften van Beyerle zelf i.v.m. het Vlaamse vraagstuk bevat. Dat van 27 november 1917, eveneens twee baldzijden maar van groot formaat, bevindt zich in een map met de titel „Tätigkeit Generalgouvernement”, naast briefwisseling van Beyerle met vooraanstaande katholieke aktivisten en enkele Duitse „Vlamingen-vrienden” vooral uit het katholieke kamp en het bestuur in Brussel, en naast politieke manuskripten van verscheidene aktivisten en eigen artikels van Beyerle.

1. ZStA, 90 Be 8, nr. 23, blz. 170-171 (24.8.1917); nr. 7, blz. 219-220 (27.11.1917).

De ontvanger van de twee verslagen, Konrad Beyerle, was een Duitse professor in de rechten, vooral gespecialiseerd in de rechtsgeschiedenis². Hij was een belangrijke figuur in het Duitse katholicisme gedurende de laatste jaren van het keizerrijk en in de Republiek van Weimar, lid van het Zentrum en later van de Bayrische Volkspartei, voorzitter van de sectie voor rechten en sociale wetenschappen in de katholieke „Görresgesellschaft”. Beyerle werd geboren te Bad Waldshut op 14 september 1872, liep school in Konstanz en studeerde aan de universiteiten van München en Heidelberg. In 1900 werd hij benoemd tot professor in Freiburg, in 1902 in Breslau. Vanaf 1906 doceerde hij aan de universiteit te Göttingen.

Daar raakte Beyerle in de loop van 1915 betrokken bij een sociale en culturele werking voor krijgsgevangenen van oorspronkelijk verschillende nationaliteit in het nabije kamp, die een kollega van hem, de protestantse theoloog Karl Stange, op touw had gezet. Geleidelijk kreeg hij een uitsluitende belangstelling voor de daar aanwezige Vlaamse krijgsgevangenen. Beyerle was in het kamp belast met de postcensuur en de kollekties van uittreksels uit gevangenenbrieven die hij regelmatig naar het ministerie van oorlog en de Politische Abteilung te Brussel stuurde, vormen een waardevolle bron van inlichtingen omtrent de stemming onder zijn Vlaamse beschermelingen. In 1916 werd beslist de Engelse, Franse en Russische krijgsgevangenen uit Göttingen weg te sturen en er een uitsluitend Vlaams kamp van te maken. Uit verschillende andere kampen werden Vlaamse krijgsgevangenen, vooral studenten en afgestudeerden, naar Göttingen overgeplaatst, daar waren zij onderhevig aan een stelselmatige „politieke voorlichting”. Zij kregen betrekkelijk veel bewegingsvrijheid en konden ruime faciliteiten genieten, zoals een kampuniversiteit, een eigen bibliotheek, toneel, orkest, bioskoop. Het was de bedoeling te Göttingen een vaste kern van Duitsgezinde intellectuele flaminganten te kweken, die later in België belangrijke politieke en maatschappelijke posities zouden innemen³.

Door een brochure en talrijke artikels in kranten en tijdschriften over de Vlaamse kwestie en de Duitse politiek in België, waarin hij tegen de Jongvlaamse extremisten en hun Alduitse vrienden de officiële „gematigde” lijn van de Flamenpolitik voorstond, verwierf Beyerle een zekere faam als deskundige terzake. Hij was ervan overtuigd dat de Duitse katholieken een belangrijke brugfunctie hadden te vervullen ten opzichte van het katholieke Vlaanderen en zodoende een unieke bijdrage konden leveren tot de Flamen-

2. Over Beyerle, cf. Degener, *Wer ist's?*, dl. 4, 1909, blz. 159; dl. 7, 1914, blz. 119; dl. 8, 1922, blz. 111-112; *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, 1973, blz. 183.

3. Over de aktivistische propaganda in de krijgsgevangenenkampen, cf. Elias, Hendrik Jozef: *Vijftientig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*. Dl. 1, Antwerpen 1969, blz. 91; *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, 1973: „Göttingen”.

politiek. Het is een „bijzondere katholieke plicht”, schreef hij in 1917 aan de bisschop van Rottenburg, „in het Duitse evenals in het Germaans-Vlaamse belang mee te werken aan de bevrijding van Vlaanderen en door de matiging en het vertrouwen dat schuilt in de gemeenschap van godsdienst, aan te sturen op een rustige en bezonnen uitweg uit de moeilijkheden van het Belgisch-Vlaamse vraagstuk”⁴. Het Vlaamse krijgsgevangenenkamp te Göttingen werd voor Beyerle de springplank naar een belangrijker positie in het Duitse bestuur te Brussel. Door bemiddeling van de invloedrijke katholieke volksvertegenwoordiger Mathias Erzberger kwam hij op 1 februari 1917 terecht in de Politische Abteilung als „referent” voor katholieke aangelegenheden. Hij had de taak kontakten te leggen met enkele Vlaamse katholieke voormannen die reeds in 1916 door hun instemming met de vernederlandsing van de universiteit Gent blijk gegeven hadden van een zekere sympathie voor het Duitse beleid, en ze ertoe over te halen ook de radikalere koers van de Flamenpolitiek, gekenmerkt door de oprichting van de Raad van Vlaanderen en de bestuurlijke scheiding, te steunen. Bovendien was Beyerle druk bezig met pogingen in de katholieke Vlaamse bevolking een Duits-vriendelijke en aktivistische stemming te kweken en door artikels en voordrachten in katholieke kringen in Duitsland propaganda te maken voor de Flamenpolitiek.

Ook na de oorlog bleef Beyerle belangstelling koesteren voor de Vlaamse zaak. Hij zorgde voor materiële steun aan verschillende aktivistische ballingen en poogde zoveel mogelijk hen aan betrekkingen en werk in Duitsland te helpen. Hij speelde ook een rol in de kontakten tussen Duitse Vlamingenvrienden en Vlaams-nationale kringen gedurende de jaren twintig. In augustus 1918 werd hij professor aan de universiteit van München. Van 1919 tot 1920 was hij lid van de Nationalversammlung te Weimar en tot 1924 lid van de rijksdag. Sedert 1920 maakte hij ook deel uit van het opperste gerecht van Beieren. Hij stierf op 26 april 1933 te München.

In de twee verslagen uit Heist-op-den-Berg is vooral sprake van de activiteiten van een aldaar bestaande „Vlaamsch Katholieke Studiekring”, waarvan de auteur zelf lid is, en ze houden dan ook wel verband met Beyerles taak, door persoonlijke kontakten de katholieke opinie in Vlaanderen ten opzichte van het Duitse beleid in de gaten te houden. De auteur van de twee teksten is anoniem; een verwijzing naar zijn identiteit kan men vinden in het tweede verslag van 27 november 1917, waar hij van zichzelf schrijft dat hij kort voordien te Lier een voordracht heeft gehouden over „Het aktivisme bij onze soldaten aan het front en in de gevangenenkampen”. Welnu, te Lier had op 13 november 1917 ter gelegenheid van de inhuldiging van het „Vlaamsch Huis” aldaar een spreekbeurt plaats die werd gehouden door een

4. Brief van 26 februari 1917, ZStA, 90 Be 8, nr. 7, blz. 173-182.

gewezen Belgisch soldaat, Lode de Rooy, en waarin deze vertelde, hoe in het krijgsgevangenkamp te Göttingen „onze Vlaamsche soldaten — zij die Duitsche kogels om hun ooren hebben hooren fluiten — over den Vlaamschen strijd denken en hoe ze ginder in den vreemde hun Vlaamsch leven leven”. De toehoorders waren dusdanig onder de indruk van de woorden van de Rooy dat, toen na zijn rede de voorzitter van het „Aktivistisch Propagandakomitee” van Lier, dat de avond had ingericht, „voorstelde, een motie van bewondering en dank aan de Vlaamsche activisten in Duitsche gevangenschap te zenden, ... deze motie met denderend handgeklap aangenomen” werd⁵. Lode de Rooy was schrijver van de „Vlaamsch Katholieke Studiekring” te Heist-op-den-Berg⁶ en staat in het verslag van 27 november 1917 vernoemd als ondervoorzitter van het enkele dagen voordien opgerichte „Vlaamsch Aktivistische Propagandakomit  ”. Tot in 1917 was de Rooy zelf krijgsgevangene in het kamp te Göttingen, waar hij tot de meest overtuigde en Duitsgezinde activisten behoorde⁷, en dat verklaart ook dat hij contact had met Beyerle, die hij zeker te Göttingen al heeft leren kennen. Misschien was het zelfs Beyerle die in 1917 zijn vrijlating uit Göttingen had bedisseld. De Politische Abteilung deed toen een beroep op enkele overtuigde activisten onder de krijgsgevangenen om functies te aanvaarden in de nieuwe Vlaamse bestuursinstellingen na de bestuurlijke scheiding⁸. Zo werd een ander lid van de harde kern in Göttingen, Pieter Mertens, in 1917 sekretaris van Beyerle in Brussel⁹; Emiel Kayenbergh, de latere schoonzoon van Pieter Tack, eveneens oud-krijgsgevangene, was in 1918 werkzaam in het Vlaamse „ministerie” van binnenlandse zaken¹⁰.

Lode de Rooy was te Berchem geboren op 19 maart 1890¹¹. Zijn ouders bezaten een drogisterij te Berchem¹² en hadden belangen in een brouwerij te Heist-op-den-Berg. De grondslag van zijn flamingantisme werd, zoals bij velen uit zijn generatie, gelegd gedurende zijn schooltijd, die hij doorbracht aan het Sint-Stanislasgesticht te Berchem; hij liep daar herhaaldelijk straffen

5. Het Vlaamsche Nieuws, jg. 3, nr. 328, 27.11.1917, blz. 2: Vlaamsche werking.

6. ZStA, 90 Be 8, nr. 24, blz. 90.

7. Mededeling van de heer Emiel Beli  ns, Antwerpen, 21.11.1983.

8. In april en mei 1917 verzocht Beyerle zijn opvolger te Göttingen, Leo Schwering, een lijst op te stellen van krijgsgevangenen die als overtuigde activisten in aanmerking kwamen voor een betrekking in Vlaanderen. ZStA, 90 Be 8, nr. 2, blz. 27-28.

9. ZStA, 90 Be 8, nr. 6, blz. 114.

10. Dit blijkt uit zijn verlovingsbericht in de Gazet van Brussel, jg. 5, nr. 203, 28.7.1918, blz. 2.

11. Voor de biografische gegevens omtrent Lode de Rooy ben ik dank verschuldigd aan de heer Emiel Beli  ns, Antwerpen (mededelingen van 15.12.1983, 2.1. en 11.1.1984), het stadsarchief van Göttingen (mededeling van 12.1.1984) en het gemeentebestuur van Eschweiler (mededeling van 25.1.1984).

12. Zijn vader staat met het beroep „drogist” in het verslag van 24 augustus 1917 vermeld als lid van de „Vlaamsch Katholieke Studiekring” te Heist.

op, omdat hij zondigde tegen het verbod Vlaams te spreken. Later volgde hij een opleiding als brouwerijingenieur. In 1915 kwam hij in Duitse krijgsgevangenschap terecht.

Na zijn vrijlating uit Göttingen moet de Rooy een heel belangrijke rol gespeeld hebben in activistische kringen in het Antwerpse, ook buiten de dorpspolitiek van Heist-op-den-Berg en omgeving. Hij kon althans bogen op een indrukwekkend aantal functies in verscheidene activistische verenigingen. Behalve in het propagandakomitee en de katholieke studiekring te Heist was hij ook werkzaam in de vereniging „Volksofbeuring”, afdeling „Soldatentrost”; hij was bovendien lid van het dagelijks bestuur van de afdeling Antwerpen van „Jong-Vlaanderen”, lid van de „Gouwraad” van de provincie Antwerpen, van het „Vlaamsch Verbond” en de katholieke vereniging „Per Crucem ad Lucem”, evenals voorzitter van de Groeningewacht te Berchem en leider van het Berchemse propagandabureau. Voor de „Rijkswacht”, het leger van de toekomstige Vlaamse staat, dat in de loop van 1918 in de maak was, werd de Rooy in aanmerking genomen als officier¹³. Daar kwam niets meer van in huis. (...).

Eind oktober 1918 vluchtte de Rooy naar Göttingen, waar hij het enkele maanden heel moeilijk had om werk te vinden — een aanleiding voor hem om het Duitse staatsburgerschap te aanvaarden en zich in april 1919 te Geismar bij Göttingen in de Reichswehr te laten inlijven. Te Geismar leerde hij ook zijn latere vrouw Dora Weihe kennen. Na afloop van zijn dienstitijd keerde de Rooy met zijn gezin naar Vlaanderen terug, waar hij zich te Hallaar in de buurt van Heist-op-den-Berg vestigde en een schamel leven leidde als vertegenwoordiger van een Duitse fabriek voor naaimachines. Als Duits staatsburger en gewezen Belg met een verdacht politiek verleden werd hij op 10 mei 1940 opgepakt en op een van de beruchte spooktreinen gezet. Hij belandde na een drie weken lange dooltocht in het concentratiekamp Saint Cyprien aan de Middellandse zee. Drie maanden later was hij weer vrij en terug in Hallaar. Zijn politiek verleden en zijn staatsburgerschap maken het enigszins begrijpelijk, dat de Rooy ook nu weer sympathieën koesterde voor het Duitse bewind en lange tijd geloofde in de eindoverwinning van Hitler. In september 1944 vluchtte hij een tweede keer naar Göttingen, waar hij na de intocht van de Amerikanen tweemaal werd aangehouden en naar het interneringskamp Westerlimke bij Bremen werd gevoerd. Zijn gezin werd intussen uit Göttingen verdreven naar Wensin in Sleeswijk-Holstein. Hier vond de Rooy zijn vrouw en kinderen terug, toen hij na tien maanden internering door de Engelsen werd vrijgesproken en ontslagen. In Wensin werd hij dan een derde keer aangehouden, ditmaal door de Belgische staatsveiligheid. Na enkele maanden in Duitse gevangnissen vertoefd te hebben werd hij naar Brussel overgebracht en veroordeeld tot vijf jaar hechtenis, die hij

13. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Bonn, IA Belgien 63, bd. 17, blz. 207-208 : Gesuch des Flamenführers Ludwig de Rooy um politische Betätigung. Göttingen, 21.7.1919.

volledig moest uitzitten. Terug uit de gevangenis, vestigde de Rooy zich weer in Wensin, waar hij de laatste jaren van zijn leven een klein pensioen kreeg. Na de dood van zijn vrouw in 1967 ging hij wonen bij zijn zoon te Eschweiler bij Aken. Daar stierf hij op 24 juli 1971.

Toen de Rooy in 1917 uit Göttingen naar Heist-op-den-Berg terugkeerde, had de kollaboratiepolitiek van de activisten met de oprichting van de Raad van Vlaanderen en de bestuurlijke scheiding een beslissende fase bereikt. De kloof tussen het anti-Belgische radikalisme van een kleine groep doordrijvers en de stemming van de grote meerderheid van de bevolking werd met de dag dieper. In een poging deze kloof enigszins te dempen, zette de Raad van Vlaanderen in de zomer van 1917 een grootscheepse propagandacampagne op het getouw. Gedurende de volgende maanden werden in honderden steden en dorpen overal in het Vlaamse land meetings belegd, waar bekende en ook minder bekende vertegenwoordigers van het aktivisme aan de bevolking de Vlaamse kwestie kwamen uitleggen en moties van goedkeuring voor hun beleid lieten stemmen. Een eerste hoogtepunt bereikte deze campagne met de „volksraadpleging” tot herverkiezing van de Raad van Vlaanderen van januari tot maart 1918¹⁴. Met het oog op deze verkiezingen werd op 15 november 1917 een „Centraal Vlaamsch Propagandakomitee” gesticht onder voorzitterschap van A. L. Faingnaert¹⁵; de oprichting van plaatselijke propagandakomitees te Lier en Heist-op-den-Berg omstreeks dezelfde tijd zal daarmee wel in verband gestaan hebben.

Behalve de voorlichting van de bevolking had het Heists komitee, evenals de „Vlaamsch-Katholieke Studiekring”, zeker nog een andere, tenminste even belangrijke taak: het onderlinge contact te waarborgen tussen de enkele activisten die in die streek in een echte diaspora leefden. Het opspuren van „goede flaminganten” in een belgicistische woestijn blijkt volgens het verslag van november 1917 de belangrijkste bezigheid van Lode de Rooy en zijn makers geweest te zijn; hun werking bestreek een gebied van ongeveer twintig kilometer. Uit beide verslagen blijkt dan ook overduidelijk de vijandige of onverschillige houding van de bevolking, al zegt de schrijver in november, dat de toestand aanzienlijk verbeterd is. De activiteiten van de flamingantische organisaties, zelfs het in elkaar knutselen van een onschuldig toneelstuk, vonden nauwelijks belangstelling; aktivistisch gezinde priesters konden niet meedoen, uit vrees, zich als gezagsdragers hopeloos te compromitteren.

14. Over de aktivistische propagandameetings in 1917 en 1918, cf. Elias, Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging, dl. 1, blz. 90. Sedert de zomer van 1917 verschenen in de „Gazet van Brussel” en „Het Vlaamsche Nieuws” regelmatig verslagen over meetings en spreekbeurten overal in het Vlaamse land onder de rubriek „Vlaamsche werking”.

15. Willemsen, Arie Wolter: Het Vlaams-Nationalisme 1914-1940. Groningen, 1958, blz. 32.

Dat was dus de situatie waaraan de propagandataktiek diende aangepast te worden. Het verslag van 24 augustus maakt een onderscheid tussen twee categorieën van activisten : degenen die open uitkomen voor hun overtuiging en een andere groep, de „passieve activisten” — een in wezen tegenstrijdig begrip. Het wordt niet duidelijk welke politieke opvattingen deze groep erop nahield, waar zij te situeren is in het spektrum tussen de gematigde unionisten en de Jongvlaamse radicalen. Wat de „passieven” vooral onderscheidde van de uitgesproken activisten, was een andere, namelijk „defensieve” propagandataktiek. Zij voerden geen open politieke agitatie, waardoor ze meteen geïsoleerd zouden geraakt zijn van hun publiek, maar poogden op een meer onrechtstreekse manier, bijvoorbeeld door „voordrachten van ontwikkelenden aard”, het „Vlaamsche bewustzijn” aan te wakkeren en zodoende anti-Belgische activistische gedachten geleidelijk ingang te doen vinden in de openbare mening. De Raad van Vlaanderen, waar de radicalen de plak zwaaiden, krijgt in het verslag dan ook een veeg uit de pan, omdat hij „te geweldig” Duitsvriendelijk optreedt en op die manier het wantrouwen in de bevolking nog versterkt. Wat met de „voorzichtige” taktiek bedoeld was, blijkt uit het verslag van november 1917, waar sprake is van landbouwkundige voordrachten die men wou geven en waarbij dan altijd iets over de „Vlaamsche beweging” zou te pas komen. Dit procédé strookte overigens helemaal met de opvattingen van de Duitsers, die in hun propaganda, bijvoorbeeld in Göttingen, ook het beginsel huldigden, dat er van politiek althans voorlopig geen sprake mocht zijn en dat activistische ideeën, zolang de geest van het Vlaamse volk nog niet rijp was, slechts onrechtstreeks aan bod mochten komen. Dat de „defensieve” opstelling van de katholieke activisten te Heist zuiver taktisch was en niets te maken had met een gematigd unionistisch of minder Duitsvriendelijk politiek programma, blijkt alleen al uit het feit dat de schrijver van de twee verslagen, die zichzelf als lid van deze kring beschouwde, tegelijk ook lid was van de Jongvlaamse groep te Lier¹⁶.

De aktiemogelijkheden van de activisten in de streek rond Heist waren trouwens — dit blijkt ook uit de twee verslagen — heel beperkt. Wat het meest opvalt, is de klandestiene structuur van het „Vlaamsch Aktivistisch Propagandakomit ”, dat meer leek op een geheim genootschap dan op een po-

16. Enkele Duitsers beschouwden, althans tijdelijk, de hele unionistische strekking in het aktivisme als pure taktiek. Pius Dirr, die als lid van de Politische Abteilung gedurende de oorlogsjaren een leidende rol in de Flamenpolitiek speelde, schreef in 1916 aan Beyerle dat er achter het unionistische programma van Vlaams zelfbestuur binnen een gefederaliseerd, maar onafhankelijk België in werkelijkheid de wens naar politieke en economische „aanleuning” zou schuilen. Het enige verschil tussen unionisten en Jongvlamingen was volgens Dirr, dat deze laatsten open uitkwamen voor een onrechtstreekse aanhechting van Vlaanderen bij het Duitse rijk, terwijl de unionisten om taktische redenen voorlopig de Belgische vlag zouden uithangen. Dirr aan Beyerle, Brussel, 8.5.1916, ZStA, 90 Be 8, nr. 1, blz. 12-15.

litieke organisatie die bedoeld was om met een bepaald programma naar buiten te treden. De activiteiten van het komitee richtten zich dan ook minder tot een groter publiek dan tot een beperkte kring van reeds bekende flaminganten die men voor het aktivisme hoopte te winnen. Dat het opzoeken van „goede vlaamschgezinden”, wier namen dan op een „hoofdbureel” te Lier — wellicht het „propagandakomitee” in het „Vlaamsch Huis” aldaar — zouden worden aangegeven, zo uitdrukkelijk als doel van de vereniging staat vermeld, toont aan dat haar hoofdbekommernis de versteviging en de uitbouw van een innerlijke organisatorische samenhang tussen de overal verspreide aktivisten was. Activiteiten die bedoeld waren voor het publiek, hadden geen politiek, maar een algemeen opvoedend of zelfs alleen maar ontspannend en gezellig karakter: het oprichten van een bibliotheek, het houden van landbouwkundige voordrachten, het inrichten van toneelavonden. Reeds op 28 mei 1917 had de „Vlaamsch Katholieke Studiekring” te Heist-op-den-Berg ten bate van „Volksopbeuring” een „kunst- en toneelavond” gegeven met liederen, orkeststukken, een drama in één bedrijf en een operette van Jacques Offenbach¹⁷; een tweede avond was in november 1917 in de maak. Erg gevaarlijk voor de Belgische staat was dat allemaal niet, maar toch bracht het voor een vooraanstaand lid van de „Vlaamsch Katholieke Studiekring” en het „Vlaamsch Aktivistisch Propagandakomitee” als Lode de Rooy uiteindelijk jaren ballingschap en jaren in interneringskampen en gevangenis.

Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 90 Be 8, nr. 23, blz. 170-171

Heist op den Berg: Toestand der Vlaamsche beweging

In het dorp is de algemeene denkwijze niet voordeelig. Velen zijn onverschillig, weten niets van de zaak. Anderen zijn tegen, werken al wat ze kunnen, om de Vlaamsche zaak schade toe te brengen. Een derde gedeelte, de kleine minderheid, is meevoelend en keurt ook aktief optreden goed, die konden nochtans niets doen, omdat zij gebrek aan leiding en eenheid in denken hadden.

Een aktivist komt dapper voor de zaak uit, heer Broymans, 86 jaren oud en gewezen opsteller van het dagblad „De Koophandel” van Antwerpen. Deze man wordt nochtans heftig besproken en bekampt.

Er zijn ook passieve aktivisten, zoo genaamd om de zienswijze, die zij erop nabouden. Deze bestaat in het volgende:

A. Eene defensieve propaganda voeren

B. Voordrachten van ontwikkelenden aard voor het volk geven

17. Het programma bevindt zich in ZStA, 90 Be 8, nr. 23, blz. 172-173.

C. Den geest van het volk stilaan voorbereiden tot mogelijke grooter gebeurtenissen

D. Het Vlaamsche bewustzijn heropbeuren en voorzichtig vooral, en in alles voorzichtig handelen.

Dit is de meening der Vlamingen van den „Vlaamsch Katholieken Studiekring”, waarvan ik zelve deel uitmaak en waarvan de beste leden zijn :

Vital Celen	dr. germ. phil.	Hulshout
Louis Mertens	cand. dr. juris cand. notaris	Putte
Marcel Onzea	aspirant student medicus	t/d
Reimond Geens	licentiaat handelsw.	t/d
Floris de Bruyne	student	Itegem
Alfons Boogmans	onderwijzer	t/d
Achilles Verbist	stud. medicus	Herselt
Lode de Rooy vader	drogist	t/d

Verder maken nog deel uit van den kring de EE HH priesters

ZE Heer Pastoor Deken

ZE Heer Onderpastoor van Riel

ZE Heer Onderpastoor van de Broeck

Deze heeren zijn met de beste gevoelens voor de Vlaamsche zaak bezielde, maar kunnen niet werken, mogen het ook niet, daar zij zich eenerzijds moeten in acht nemen voor cardinaal Mercier, anderzijds voor de ongunstig gestemde massa.

Redens van de houding der bevolking :

1. Het gedacht, dat de Vlaamsche beweging eene Duitsche beweging of minstens eene overgangperiode tot de verduitsching is.
2. Schrik van den aartsbisschop
3. Schrik van de Haversche regeering
4. Het te geweldig optreden van den Raad van Vlaanderen
5. Het franschkiljonsch schrikbewind

Het testament van zijne excellentie gouverneur generaal von Bissing heeft ook veel wantrouwen doen ontstaan¹⁸, en eindelijk het wegvoeren der burgers, waarvan velen in Duitschland reeds en velen bij hunne terugkomst in België zijn overleden, heeft ook veel schade veroorzaakt.

De „Vlaamsch Katholieke Studiekring” gaat nu weer het werk hervatten. Al de leden ervan, die afzonderlijk hunne meening kunnen zeggen, zijn

18. Het zogenaamde „politieke testament” van von Bissing was een memorandum dat de gouverneur-generaal waarschijnlijk eind 1915 heeft geschreven en waarin hij de richtlijnen van zijn beleid uit de doeken deed en vooral pleitte voor de uiteindelijke aanhechting van België bij Duitsland. Na zijn dood werd het door Alduitse kringen, die ervan gebruik wilden maken als propagandamiddel tegen de volgens hen te gematigde politiek van rijkskanselier Bethmann-Hollweg, gepubliceerd in het tijdschrift *Das grössere Deutschland*, nr. 20, 19.5.1917, evenals in de *Bergisch-Märkische Zeitung*, nr. 249, 18.5.1917. Een eerste Franse vertaling verscheen in de *Cahiers Documentaires*, nr. 54/55, 6eme série (BDB, nr. 194, 2.7.1917).

*heel goed gestemd voor de Vlaamsche zaak. Er is ondanks alles toch nog hoop en veel goed werk te verrichten.
Heist op den Berg, 24 oogst 1917.*

Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 90 Be 8, nr. 7, blz. 219-220

Heist op den Berg, den 27. november 1917: Toestand der Vlaamsche politiek in Heist

Er is in de toestand eene merkelijke verbetering waar te nemen, niet zooveel in het dorp zelve, maar hoofdzakelijk in de omstreken. De Vlaamsche zaak maakt dagelijksch vorderingen, langzaam weliswaar, maar zeker.

Op zondag, 18en november 1917 werd er in de zaal „De Ster” te Putte een „Vlaamsch Aktivistisch Propagandakomit ” gesticht met het doel, zooveel mogelijk de omstreken hier te bewerken door alle middelen, die goed daartoe geacht worden. Voorbeeld:

- A. Sturen van Vlaamsche dagbladen aan gekende Vlamingen, die te winnen zijn, maar nog wankelbaar zijn.*
- B. Sturen van alle mogelijke propagandaschriften aan dezelfde adressen*
- C. Inrichten van Vlaamsche voordrachten met zoogezegd landbouwkundige doeleinden, maar waar er immer iets over de Vlaamsche beweging gezegd wordt.*

Verder heeft deze vereeniging tot doel, al de goede vlaamschgezinden in den omtrek op te zoeken, en er op het hoofdbureel in Lier melding van te doen. Zoo zal er eveneens met de slechte en voor de Vlaamsche beweging schadelijke personen gedaan worden. Onder de goede flaminganten, die sinds de twee laatste maanden aan 't licht kwamen, wil ik melden:

<i>Verbist, Jules</i>	<i>Hallaar</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Opdebeeck, Joseph</i>	<i>Berlaar</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Slaets, Emiel</i>	<i>Beerzel</i>	<i>tuinbouwkundige, onderwijzer</i>
<i>Vervloet, Jules</i>	<i>Putte</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Mari�n, Emiel</i>	<i>Itegem</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Laenen, Frans</i>	<i>student</i>	<i>Putte</i>
<i>Laenen, Jules</i>	<i>Putte</i>	<i>dr. in geneeskunde</i>
<i>De Bruyn, Joseph</i>	<i>Itegem</i>	<i>gemeentesekretaris</i>
<i>Aerts, Jos</i>	<i>OLV Waver</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Meulenbergs, Everaert</i>	<i>Booischoot</i>	<i>student</i>
<i>Vermynen, Frans</i>	<i>Booischoot</i>	<i>handelaar</i>
<i>Peeters, Jos</i>	<i>Wiekevorst</i>	<i>rustend onderwijzer</i>
<i>Witvrouwen, Jos</i>	<i>Herselt</i>	<i>student</i>
<i>Verbist, Achiel</i>	<i>Herselt</i>	<i>student</i>
<i>Boeckx, Pauwel</i>	<i>Herselt</i>	<i>student</i>
<i>Goyvaerts, Jan Baptist</i>	<i>Koningshooikt</i>	<i>onderwijzer</i>
<i>Goovaerts, A.</i>	<i>Peulis</i>	<i>onderwijzer</i>

Er werd nochtans bestijt van met kerstmis een tooneelavond te geven, om-
danks het miserabele aantal leden, die opgekomen waren. Het tooneelspel
kon ingezet worden. Maandag eerstvolgend zal er nogmaals beproef worden.

In Heist op den Berg zelve: Zeer weinig Vlaamsche akte, wij mogen zeggen
boegeaamd gene. De Vlaamsche Katholieke Studiekring hield verleden
zondag eene vergadering met het doel, rond kerstmis eenen tooneelavond te
geven. Er werden twintig uitnoodigingen gestuurd, waarvan er zeven beant-
woord werden. De heeren geestelijken, die eveneens uitgenoodigd waren,
kwamen niet. Waren aanwezig:

Floris de Bruyn	student	Itegem
Reimond Geens	student	Heist Goor
Jan Coeckelbergs	landbouwer	Heist Goor
Alfons Boogmans	onderwijzer	Heist Goor
Marcel Onza	student	Heist op den Berg
Emiel Slaets	landbouwkundige	Beerzel
Lode de Rooy		Heist op den Berg

Verder nog een inlichtingsbureau, dat zou gevestigd zijn bij den schryver van
in betrek met onze beweging zouden te verkrijgen zijn in lezing.
sichten, waar voor belanghebbenden alle werken van geschiedkundigen aard
vlaamschgezinde strekking zouden hebben. Ook willen wij eene boekery
om voortrachten te geven over den landbouw, maar die tevens eene
naar behelste. De heer Emiel Slaets heeft zich bij ons ter beschikking gesteld,
Het komitee beschikt nu over 1000 franken, die gebruikt kunnen worden
Schryver Goovaerts, A. Penlis onderwijzer
Ondervoorzitter De Rooy, Lode Aerts, Jos onderwijzer
Voorzitter

Het bestuur van den kring is samengesteld als volgt:

namen tenzij voorgesteld door minstens twee gekende strijdende aktivisten.
kring van eene ledakaart voorzien zijn en geene nieuwe leden worden aange-
Om mogelijke misbruiken of spionage te voorkomen, zal ieder lid van onzen
ten, door te druyven tot het uiterste.
zetheid en de kraachtbaarheid, die er vereischt wordt. Wij zijn vast beslo-
tegen ons huidige Vlaamsch bestuur te voorkomen, en dat met al de nauwe-
pagandakommissie zal natuurlyk haar best werken, om alle mogelyke akte
min tegen alles, wat strydend Vlaaming het. De Vlaamsch Aktivistische Pro-
Ook de vredelechter van 't kanton, alhoewel minder schadelijk, toch niette-
verste naar Vlaamsch lykt.

al zyne gemeentezaken in 't Fransch beslecht en tegen al is, wat maar in 't
den omtrek mogen gerekend worden: de burgemeester van Itegem, die nog
troof over de gansche streek inrichten (!). Onder de franschgezinden van
Dit zijn flammiganten, betgeen uitmaakt, dat er heel gemakkelijk eene kon-

om de leden bij elkander te krijgen, om een blijspel ineen te zetten. Zoo zouden wij misschien toch iets kunnen verwachten voor den zoogezegden „tooneelavond”, veel hoop bestaat er echter niet.

In Lier is de toestand goed. Daar hield ik eene voordracht over „Het aktivisme bij onze soldaten aan het front en in de gevangenenkampen”. Ik sprak er nogal behoorlijk anti-Belgisch en had er toch warmen bijval. Er waren ongeveer 280 personen gemengd gezelschap van dames en heeren aanwezig.

De volgende week zal ik de Groeningerwacht te Berchem bij Antwerpen eene voordracht geven.

Dan naar Mechelen met eene voordracht. Dan naar Lier terug op openbare meeting over de Vlaamsche strijd en de Vlaamsche gedachte bij ons leger en onze krijgsgevangenen.

In Lier is ontstaan een groep „Jongvlamingen”, die ongeveer dertig man sterk is en waarvan ik ook deel uitmaak.

In Lier en Aarschot, waarvan ik echter minder weet, wordt de lijst gevraagd om te onderteekenen voor de verplaatsing van Mercier¹⁹. Dit is het voornaamste nieuws in betrek met de Vlaamsche politieke toestand.

Gedaan te Heist op den Berg, 26en november 1917.

19. Bedoeld is waarschijnlijk het door de Politische Abteilung ontworpen verzoekschrift van katholieken uit het bisdom Mechelen aan de paus tegen de anti-aktivistische houding van kardinaal Mercier, dat trouwens al in september 1917 naar Rome werd gestuurd. Cf. Meseberg-Haubold, Ilse. Der Widerstand Kardinal Merciers gegen die deutsche Besetzung Belgiens 1914-1918. Frankfurt 1982, blz. 152.